

Лілія Черток

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ ШВЕЙЦАРІЇ

Внутрішні тенденції розвитку сучасного суспільства (зміщення національних культур, багатомовність, релігійний плюралізм і зовнішні рухові сили – глобалізація, прагнення приєднатися до Євросоюзу, вимоги Болонської декларації) вимагають активної уваги до проблеми соціальної полікультурності.

Кроки на шляху до глобалізації сучасного світу потребують уважного ставлення і захисту культурно-освітніх інтересів національних меншин. Зокрема багатонаціональний склад України характеризується представництвом на її території значної кількості етнічних груп, що мають свою культуру, цінності, звичаї тощо, які необхідно узгоджувати й урахувувати в системі сучасної української освіти, оскільки інтегративний процес, який сьогодні відбувається в нашій країні, потребує перегляду соціально-культурних стереотипів, усвідомлення цінності особистості як носія певної культури і, водночас, громадян своєї держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вивчення та порівняльний аналіз освітньої політики інших країн, зокрема європейських, відомих своїм досвідом багатонаціональної, міжетнічної освіти, можуть бути творчо використані в нашій державі. Особливий інтерес у цьому аспекті викликає досвід Швейцарії, яка є багатонаціональною і багатоконфесійною країною.

Метою статті є дослідження особливостей історичного розвитку системи освіти Швейцарії для їхнього урахування в сучасній українській освіті.

Зазначимо, що Швейцарія має конфедеративний устрій, вона розташована на площі, яка дорівнює 41 300 кв. км, її населення нараховує 7,5 млн. осіб, столицею є місто Берн. Історія Швейцарії обумовлена її особливим географічним розташуванням, що значно вплинуло на розвиток держави і суспільства в цілому. Швейцарська Конфедерація в її сучасному вигляді існує лише з 1848 року. До цього часу не було власної історії Швейцарії як такої. Ідеться лише про історичний розвиток окремо взятих регіонів, які пізніше об'єдналися в єдину швейцарську державу. Швейцарію заселили різні народності та племена, які принесли із собою не тільки свою культуру, але й мову. Християнство, що було введено римлянами, стало охоплювати все більшу й більшу кількість людей завдяки християнським місіонерам.

Швейцарія складається з 26 кантонів, з яких 3 є напівкантонами. Кантонам надано широку самостійність: кожний має право суверенної держави зі своїм урядом, законами і судом, а федеральні органи вирішують

лише найзагальніші питання – зовнішня політика, оборона, фінанси, транспорт. Національними мовами у Швейцарії є німецька – північна, центральна і східна Швейцарія (64 %), французька – західна Швейцарія (19 %), італійська – південна Швейцарія (8 %) і ретороманська, похідна від латинської, – південно-східна Швейцарія (1 %). Усі чотири мови вивчаються у школі. Інші мови складають 8 %, пов'язано це з тим, що у Швейцарії мешкає біля мільйона іноземців, які говорять різними мовами. Значна частина її населення – це культурні, етнічні, релігійні і мовні меншини. Швейцарія – парламентарна республіка, в якій переважає ліберально-демократичний устрій, головним принципом якого є свобода громадян, і головна мета демократії – захист цієї свободи від надмірного втручання держави.

До обов'язків громадянина Швейцарії входить обов'язкове навчання, відвідування школи протягом восьми чи дев'яти років. Державні школи є безкоштовними. Цілісний образ Швейцарії формує працелюбність мешканців, іншою характерною рисою швейцарців є їхнє доброзичливе, стримане ставлення до іноземців, повага до національної специфіки інших народів, яка вироблена багатовіковою історією співіснування на території сьогоденної Швейцарії різних націй і народностей [1].

Кількість досліджень з проблеми освіти у Швейцарії незначна. Марк-Антуан Жюльєн (Паризький) (1775–1848 рр.) – засновник порівняльної педагогіки, вперше порушив питання про вивчення міжнародного досвіду розвитку освіти як особливого напрямку наукових досліджень. У 1817 році ним опубліковано брошуру під назвою «Нариси і попередні замітки до роботи з порівняльної педагогіки», в якій було проаналізовано шкільно-педагогічний досвід Франції і Швейцарії, тобто зроблено першу спробу наукового аналізу зіставлення педагогічних систем різних країн [3]. Так, К.Д. Ушинський, засновник сучасної наукової педагогіки, започатковував систематичне вивчення зарубіжних систем освіти в Росії. Він перебував в Європі деякий час (1862–1867 рр.), відвідав декілька країн, та зокрема вивчав постановку початкової школи у Швейцарії і описав її у статті «Педагогічна подорож по Швейцарії». М.Х. Вессель (1834–1906 рр.), педагог і публіцист, є автором дослідження «Училищні системи Пруссії, Австрії, Швейцарії і Франції», що було опубліковано в 1869 р. Д.Д. Семенов (1835–1902 рр.), педагог, діяч народної освіти, видав «Звіт про педагогічну подорож Німеччиною і Швейцарією» [2].

Аналіз і вивчення науково-теоретичних джерел [4], що описують історію розвитку освіти у Швейцарії, дозволили визначити такі її етапи.

У середньовічній Швейцарії освіта була зосереджена в монастирях, які займалися просвітницькою діяльністю у власних стінах. Про її рівень свідчить той факт, що більшість монахів, а інколи й абати, не вміли писати.

На подальший розвиток освіти Швейцарії значно вплинув гуманістичний рух другої половини XV століття та відкриття книгодруку.

У 1460 році керівництво м. Базель з дозволу папи Пія II засновує вищу теологічну школу (нинішній Базельський університет). Ідея необхідності навчання дітей від 6 до 12 років грамоті і письму знайшла відображення в цюрихському календарі (1508 р.). Важливу роль у розвитку освіти відіграв також реформаційний рух. Цвінглі і Кальвін реформували школи, які існували, змінювали їхні програми, відкривали нові, доступні для всіх верств міського населення, вищі школи. Заснований Цвінглі в Цюріху Лекторіум відкриває в себе кафедру природознавства, Академія в Женеві, заснована Кальвіном, – кафедри математики і фізики. Заслуга реформації полягає насамперед у тому, що освіта вийшла за межі міст. З метою розповсюдження протестантських ідей необхідні були сільські школи. Відповідно до наказу цюрихського синоду в 1562 році церква не шкодує на них ні сил, ні коштів. Було перекладено рідною мовою Біблію, що зробило зайвим навчання дітей латинській мові, а рідна мова стала вивчатися в усіх школах.

Водночас, католицькі кантони, не зачеплені реформаційним рухом, ще довгий час не впроваджували освіту в селах.

Реакція, яка настала після тридцятирічної війни, відбилася й на системі освіти Швейцарії і впродовж наступних півтора століття вона залишалася на тому самому рівні.

Громадська думка наприкінці XVIII століття покладала надії на шкільну освіту як засіб розв'язання соціальних питань. Як підкреслює П.А. Берлін [5], з другої половини XVIII ст. розпочинається нова ера в історії швейцарської школи – ера народної громадянської школи.

Найкраще цю соціальну потребу в освіті зрозумів і винайшов правильний шлях до її задоволення Йоган Генріх Песталоцці, який змінив організацію і метод навчання в народних школах, створив зразковий учительський інститут, слава і вплив якого розповсюдилися далеко за межі Швейцарії. Він вважав, що школа – це установа, що надає не лише елементарні знання, уміння читати, писати, рахувати, але повинна готувати державі громадян, що розуміють свої права і обов'язки, та пробуджувати в народі самосвідомість. Школа повинна бути народною не тільки в тому сенсі, що вона побудована для нього, але вона повинна бути ним же улаштована і керована. «Тут йдеться про принципи, а не про подарунки, про правову свідомість, а не про будинки опіки, про самостійність, не про благодійність» [5, 13.], – наголошував він, проте держава дивилася інакше на школи, або вірніше відмовлялося взагалі дивитися на них.

Після переходу школи до рук громадян, уряд не виділив доходів на школи, побоюючись, що їхній розвиток сприятиме росту народної самосвідомості, посиленню демократичного руху. Народна школа існувала виключно на добровільні пожертви і плати від учнів. Водночас, коли потреба в добре організованій школі усвідомлюється більшістю громадян, виробляються нові ефективні методи навчання. Матеріальні умови

існування школи не дозволяли провести реформи, які пропонували керівники просвітницького руху. Вийти з цього критичного стану почасти допомогла швейцарській школі французька революція. Франція оголосила війну Швейцарії у 1798 році, яка завершилася поразкою Швейцарії і перетворенням її в Гельвецьку республіку. Але вона не могла виділяти багато коштів на народну освіту, а її уряд не міг вимагати від збіднілого населення точного виконання своїх постанов.

Революція 1830 року, яка об'єднала кантони в союзню державу, поклала міцний фундамент народній освіті й забезпечила їй подальший розвиток. Нижча і середня школи стали взаємопов'язаними, духовенство відсторонилося від будь-якого впливу на школу, число шкіл збільшувалося. У Цюріху (1833 р.) і Берні (1836 р.) засновувалися кантональні університети. У 1854 році здійснилася заповітна мрія швейцарців створити вищі федеральні школи, та у 1873 році Женева перетворила засновану Кальвіном академію в університет. З 1874 року розпочалася нова ера в історії швейцарської школи.

Швейцарська школа складалася, зростала, розвивалася і була справою та утворенням народу. Кожний кантон, кожна община приймала безпосередню участь в устрої своєї школи; будь-яке нововведення, покращення були результатом місцевої ініціативи. На підґрунті цієї ініціативи й виросла всезагальна відданість шкільним інтересам, підвищився й закріпився глибокий інтерес до громадської школи. Самостійність у шкільній справі общин і кантонів мала також історичні підстави і впливала з самої суті політичного устрою Швейцарії.

Світські вчителі швейцарських народних шкіл отримували підготовку в 37 навчальних закладах, більшість яких були спеціальними вчительськими семінаріями. Учительські сили Швейцарії були згуртовані в декілька окремих корпорацій, які мали певну, встановлену законодавчим порядком, організацію, що ставили собі за мету продовження освіти вчителів та захист їхніх інтересів.

Автономія окремих кантонів і окремих общин створила ту школу, яка існувала наприкінці XIX століття.

Сучасна система освіти Швейцарії є продуктом історичної культури, де переважають дві основні характеристики: федералізм і демократія. Кожний кантон дуже прив'язаний до своїх прерогатив і вважає себе суверенним у сферах, переданих йому Конституцією.

Відповідальність у сфері законодавства, чи йдеться про педагогіку чи про статус персоналу системи освіти, належить кантонам, починаючи з дошкільного періоду до університетського. У країні немає міністерства освіти на національному рівні. Координація між кантонами здійснюється не вищестоящими органами влади, а «Конференцією директорів кантональних органів народної освіти Швейцарії» (КДНО, з французької мови CDIP- Conference suisse des directeurs cantonaux de l'instruction publique).

КДНО це конвенційна структура, що діє на підставі консенсусу, який розробляє «конкордати» (дещо подібне до контрактів), що встановлюють загальні правила, наприклад: визнання дипломів, визначення обов'язкового шкільного віку в шість років чи мінімальна дев'ятирічна кількість років шкільної освіти.

КДНО Швейцарії складається з 26 представників керівництва кантонів, які відповідають за освіту, професійну підготовку, культуру і спорт відповідних кантонів. КДНО існує як Конференція з 1897 року. Юридичною підставою сьогоденної КДНО є Конкордат з координації діяльності шкіл 1970 року, згідно з яким кантони зобов'язані співпрацювати в галузі викладання й освіти.

КДНО – це єдина конференція директорів, заснована на міжнародній угоді, що повинна бути попередньо ратифікованою кантональними парламентами або голосуванням населення. Вона тісно співпрацює з Конфедерацією в галузях, які перебувають у компетенції як кантонів, так і конфедерації (середня освіта 2 циклу, вища освіта). КДНО забезпечує також представництво кантонів за кордоном з усіх питань, пов'язаних з освітою і культурою.

Співпраця між кантонами забезпечується КДНО за допомогою цілої мережі міждержавних угод [6].

Система Швейцарської освіти відома в усьому світі, вона має найкращі риси англійської, американської, французької і німецької шкіл. Початкові і середні школи підпорядковуються виключно кантонам, тоді як вищі навчальні заклади – ще й федеральному уряду. Перший швейцарський університет був заснований у 1460 році в Берні. У Швейцарії тривірнева система освіти: початкова освіта, середня освіта, спеціальна і вища освіта.

Школи розподіляються на державні і приватні. Державні загальноосвітні школи фінансуються державою, навчання в них є безкоштовним і забезпечує здійснення програми обов'язкової освіти. У кожному з 26 кантонів – свій навчальний план. Національні школи створювалися під впливом ідей видатних педагогів – Йогана Песталоцці, отця Жирара, Марії Монтессорі і Рудольфа Штайнера. Місцева шкільна система спрямована насамперед на виховання гармонійної особистості, і це одна з найсильніших її сторін.

Загальна організація освіти складається з таких ступенів: дошкільний ступінь від 4 до 6 років; початковий ступінь з 6 до 11 років, що є початком обов'язкової шкільної освіти протягом 6 років; середня освіта 1 циклу з 12 до 15 років, що є циклом орієнтації (15 років це вік закінчення обов'язкової шкільної освіти); середня освіта 2 циклу, що триває від трьох до чотирьох років залежно від того, який з чотирьох наступних напрямів обирає учень (це так званий постобов'язковий рівень).

Серед напрямів наявні такі: гімназійний (ліцейський) напрям

здійснюється в коледжах, що веде до отримання атестата зрілості «*maturité*» (ступінь бакалавра за середню школу); напрям шкіл загальної культури, що передбачає початкову професійну освіту в галузі охорони здоров'я і соціальної роботи; напрям шкіл професійної освіти; напрям прийому й адаптації стосується учнів, які мають труднощі в навчанні.

Крайня децентралізація швейцарської шкільної системи наближає дистанцію прийняття рішення до інстанції їх реалізації. Усі проблеми управління вирішуються колегіально й здійснюються в тісному зв'язку з тими, хто їх випробовує на місцях.

Швейцарія є однією з країн, що мають найбільшу кількість університетів на душу населення: один університет на кожні 650 тисяч мешканців. Конференція Ректорів Швейцарських Університетів КРШУ (від французького *Conférence des Recteurs des Universités Suisses – CRUS*) була заснована в 1904 році десятьма швейцарськими університетами як консультативний орган глав університетів. У 2001 році Конференція отримала згідно зі швейцарським суспільним правом новий статус «приватної асоціації». Членами КРШУ є ректори дев'яти традиційних університетів швейцарських кантонів і президенти двох швейцарських Федеральних Інститутів технологій.

Метою цієї асоціації є: надання платформи для загальних інтересів швейцарських університетів; підтримка координації і кооперації навчання, проведення досліджень і надання послуг; обмін інформацією та співпраця між університетами, а також між університетами та структурами влади, національними організаціями з науки і досліджень, міжнародними організаціями тощо.

Основна діяльність асоціації в галузі політики у вищій освіті полягає в плануванні діяльності університетів Швейцарії від імені уряду конфедерації й окремих кантонів та в регулюванні і виробленні інструкцій з діяльності вищих навчальних закладів (з питань набору студентів, програм, мобільності, реалізації міжнародних конвенцій, міжуніверситетського співробітництва тощо).

КРШУ надає інформацію і документацію по системі освіти Швейцарії, здійснює адміністрування грантів та обмінних програм, представляє Національний центр з академічного визнання, є координаційним центром програми «Erasmus» у Швейцарії, відповідає за процес введення у Швейцарії «Болонської декларації» [7].

Між тим Швейцарія, не будучи членом Європейського Союзу, підписала в червні 1999 року Болонську Декларацію разом з міністрами освіти 29-ти країн. У такий спосіб університети Швейцарії поступово трансформували навчальні плани, починаючи з 2004 року, відповідно до рекомендацій, наданих у Декларації.

Університетське навчання складається з 3 циклів.

Перший цикл (бакалавр) це перша базова наукова освіта, що

дозволяє набувати методологічний і науковий образ думки. У Болонській системі цей цикл триває 3 роки і складає 180 кредитів Європейської кредитно-трансферної системи (англійське скорочення – ECTS). Він завершується присвоєнням ступеня університетського бакалавра (bachelor/baccalauréat universitaire), що дозволяє продовжити навчання по одній чи декількох програмах магістра. Другий цикл (магістр) дозволяє поглибити знання, спеціалізуватися в окремій галузі чи отримати міждисциплінарну освіту. Він завершується написанням індивідуальної роботи певного об'єму, яку можна порівняти з курсовою чи дипломною роботою ВНЗ України. У Болонській системі цей цикл триває 3 роки або 4 семестри (90–120 кредитів, слідує обраній програмі) і надає до звання університетського магістра.

Третій цикл – це поглиблена освіта або докторантура. Після отримання ступеня магістра студент має можливість продовжити свою освіту для отримання диплома поглибленої освіти чи ступеня доктора.

Щоб інтегруватися на ринок праці чи розширити компетенцію в галузі, суміжній з галуззю першої освіти, все більше людей починають цілеспрямовано займатися по закінченні свого базового навчання додатковою освітою.

У попередній системі освіти Швейцарії було представлено 2 основних типи післядипломних програм: диплом поглибленого навчання, тривалість підготовки якого сягає одного року та дорівнює 60 кредитам; цей диплом орієнтований на дослідницьку роботу; диплом спеціалізованої вищої освіти, термін підготовки якого від 1 до 3 років (60–180 кредитів), забезпечує більш високий професійний спеціалізований рівень.

У межах Болонського процесу ці два типи програм замінені ступенями магістра просунутого етапу навчання (Masters of advanced studies) (MAS) тривалістю від одного до трьох років (60–80 кредитів) і докторантурою.

Написання докторської дисертації (третій цикл університетської освіти) виводить надає науковій діяльності статусу професії. Навчання в докторантурі тривалістю, в цілому, від 3 до 5 років, дозволяє спеціалізуватися в одному з різноманітних наукових напрямів університету.

На підставі вищезазначеного ми доходимо наступного висновку.

Знаходячись у самому центрі Європи, Швейцарія завжди привертала дослідників з різних країн, що збагачувало й розвивало її педагогічну науку.

Система освіти в Швейцарії змінилася, проходячи різноманітні етапи становлення і зберігаючи при цьому історичні та національні традиції. Сьогодні вона вийшла на сучасний рівень, що відповідає Європейській системі освіти, тобто повністю приєдналася до Болонського процесу.

Відповідно до демократичних принципів державного устрою Швейцарії продовжується процес децентралізації її освітньої системи.

Отже, демократичний і децентралізований характер системи освіти Швейцарії, країни, яка має, на думку В. Стуса [8], багато спільних рис з Україною, є позитивним явищем і може бути рекомендований до впровадження в систему освіти України.

Подальший розвиток вивчення системи освіти Швейцарії полягає в аналізі та опису сучасної післядипломної освіти Швейцарії, що є невід'ємною частиною всієї системи освіти, яка базується на принципі «Навчання впродовж життя».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. История Швейцарии: Все страны мира. – М.: Вече, 2000. – <http://www.switzerland.net.ua/42>
2. <http://cito-web.yspu.yar.ru/link1/metod/met63/node22.html>
3. <http://cito-web.yspu.yar.ru/link1/metod/met63/node21.html>
4. Очерк современной швейцарской народной школы // Вестник воспитания. – М., 1896. – № 8.
5. Берлин П.А. Народное образование в Швейцарии // Образование. – СПб, 1898. – № 2.
6. Christine Kubler « Rapport national de la Suisse : Le developpement de l'education/formation au cours de la derniere decennie du XXe siecle », redige sur mandat de la Conference suisse des directeurs cantonaux de l'instruction publique (CDIP) ; UNESCO, Bureau international d'education BIE, Conference internationale de l'education 2001 Geneve ; Berne, juillet 2001. 116С.
7. <http://www.crus.ch/>
8. Стус В.В. Модель развития технологической цивилизации. – Запорожье: Дикое Поле, 2002. – ISBN 966-7037-67-3. А73 Р100163 <http://iee.org.ua/ru/pub/p52>